संस्कृतम्

प्रथमं प्रश्नपत्रम्

(साहित्यम्)

समयः होरात्रयम् (घंटा-त्रयम्)	पूर्णाङ्काः 250

प्रश्नपत्र-सम्पृक्ताः विशेषनिर्देशाः

कृपया प्रश्नोत्तरलेखनपूर्वं निम्नलिखितनिर्देशाः सावधानतया पठनीयाः

खण्डद्वयेषु विभाजिताः **अष्ट**-प्रश्नाः।

परीक्षार्थिभिः **पञ्चैव** प्रश्नाः समाधेयाः।

प्रश्नसंख्या **1** तथा **5** अनिवार्ये। शेषप्रश्नेषु **त्रयाणां** समाधानं प्रदेयम्। तत्र प्रत्येकखण्डात् **एकम्** अवश्यं करणीयम्।

प्रत्येकप्रश्नस्य तस्य भागस्य च अङ्काः तत्रैव निर्दिष्टाः।

प्रश्नसंख्या **1, 5** तथा **8 संस्कृतभाषयैव** समाधेयाः। शेष-प्रश्नानां समाधानं यथेच्छं संस्कृतभाषया अथवा **प्रवेशपत्रे** स्वीकृत-भाषया करणीयम्। संस्कृतभाषा देवनागरी-लिप्या एव लेखनीया।

प्रश्नोत्तरस्य शब्दसीमा यदि निर्धारिता तर्हि सा सीमा पालनीया।

प्रश्नक्रमानुसारमेव क्रमेण प्रश्नोत्तराणि प्रदेयानि। यदि उत्तरपुस्तिकायां किमपि पृष्ठं रिक्तं (अलिखितं) स्यात् तर्हि तत्र स्पष्टरूपेण अनुलोम-विलोमरेखा (×) विधेया। अंशतः प्रदत्तं प्रश्नोत्तरमपि संपूर्णप्रश्नोत्तरवत् परिगणितं भविष्यति।

SANSKRIT

PAPER—I

(LITERATURE)

Time Allowed : Three Hours	Maximum Marks : 250

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

Please read each of the following instructions carefully before attempting questions

There are EIGHT questions divided in TWO Sections.

Candidate has to attempt FIVE questions in all.

Question Nos. **1** and **5** are compulsory and out of the remaining, THREE are to be attempted choosing at least ONE question from each Section.

The number of marks carried by a question/part is indicated against it.

Question Nos. **1, 5** and **8** must be answered in SANSKRIT and the remaining questions must be answered either in SANSKRIT or in the medium authorized in the Admission Certificate. Answer written in SANSKRIT must be in Devanagari script.

Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to.

Attempts of questions shall be counted in sequential order. Unless struck off, attempt of a question shall be counted even if attempted partly. Any page or portion of the page left blank in the Question-cum-Answer Booklet must be clearly struck off.

खण्ड—A / SECTION—A

1. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः —

Answer all of the following (to be written in Sanskrit language) :

(a) अधोनिर्दिष्टाः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः — 1×10=10

(i) 'य, म, त'-वर्णानाम् उच्चारणस्थानानि लेख्यानि।

(ii) 'एतद् + मुरारिः'—सूत्रोल्लेखपूर्वकं सन्धिकार्यं विधेयम्।

(iii) का 'वृद्धिसंज्ञा'? वृद्धिसंज्ञा-विधायकं सूत्रं व्याख्यायताम्।

(iv) 'यण्'-प्रत्याहारान्तर्गताः वर्णाः लेखनीयाः।

(v) 'मध्वरिः' इत्यत्र सूत्रोल्लेखपूर्वकं सन्धिविच्छेदः कार्यः।

(vi) 'सचक्रम्'—विग्रहपूर्वकं समास-नाम लिखत।

(vii) 'द्वयोः यमुनयोः समाहारः'—समासनामोल्लेखपूर्वकं समासो विधेयः।

(viii) 'बालिकाः पुस्तकानि पठन्ति'—वाच्यपरिवर्तनं क्रियताम्।

(ix) 'जलजाक्षी'—विग्रहपूर्वकं समास-नाम लिखत।

(x) 'गुणसंज्ञा' का? गुणसंज्ञा-विधायकं सूत्रं लिख्यताम्।

(b) अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सूत्रोल्लेखपूर्वकं विभक्ति-प्रयोगः संस्कृतभाषया निर्णेयः — 2×5=10

(i) ग्रामं गच्छन् तृणं स्पृशति।

(ii) पादेन खञ्जः।

(iii) कृष्णाय क्रुद्ध्यति।

(iv) चोराद् बिभेति।

(v) गोषु दुह्यमानासु गतः।

(c) अधोलिखितानां सूत्राणामर्थोदाहरणानि संस्कृतेन *3-4* पंक्तिभिः लेख्यानि— 2×5=10

(i) तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्।

(ii) एचोऽयवायावः।

(iii) नदीभिश्च।

(iv) तथायुक्तं चानीप्सितम्।

(v) येनाङ्गविकारः।

(d) संस्कृतव्याकरणशास्त्रे सन्धिमाश्रित्य निबन्धो लेख्यः। 10

(e) ''दुःखसंवेदनायैव रामे चैतन्यमाहितम्''—उत्तररामचरितस्य कथनमिदं समालोच्यताम्। 10

2. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) वैदिकसंस्कृतस्य वैशिष्ट्यं स्वरूपञ्च विविच्यताम्। 20

Explain the characteristics and structure of Vedic Sanskrit.

(b) संस्कृत-काव्यशास्त्रे ध्वनिसिद्धान्तस्य वैशिष्ट्यं समीक्ष्यताम्। 15

Critically analyze the characteristics of 'Dhvani-siddhānta' in Sanskrit poetics.

(c) भाषाविज्ञान-क्षेत्रे पतञ्जलेः योगदानं प्रकाश्यताम्। 15

Throw light on the contribution of Patañjali in linguistic studies.

3. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) संस्कृतगद्यकाव्यपरम्परायाः उत्पत्तिर्विकासयोः समीक्षा कार्या। 15

Examine critically the origin and development of tradition of Sanskrit prose literature.

(b) ''यत्र भारते तत्र भारते''—उक्तिरियं समीक्ष्यताम्। 15

''यत्र भारते तत्र भारते''—Examine critically this statement.

(c) ''बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्''—कथनमिदं समालोच्यताम्। 10

''बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्''— Explain this statement.

(d) व्यञ्जनायाः स्वरूपं सोदाहरणं प्रतिपाद्यताम्। 10

Explain with examples the characteristics of 'Vyañjanā'.

4. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) ''काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तला''—भणितिरियं समीक्ष्यताम्। 20

''काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तला''— Examine critically this statement.

(b) संस्कृत-काव्यशास्त्रे विवेचितानि काव्यप्रयोजनानि विशदयत। 15

Elucidate 'Kāvya-prayojanāni' as explained in Sanskrit poetics.

(c) "एको रसः करुण एव निमित्तभेदात्"—उत्तररामचरितमभिलक्ष्य उक्तिरियं सम्यक् समीक्ष्यताम्। 15

"एको रसः करुण एव निमित्तभेदात्"—Explain properly this statement in the light of 'Uttararāmacaritam'.

खण्ड—B / SECTION—B

5. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः — 10×5=50

Answer all of the following (to be written in Sanskrit language) :

(a) अर्थपुरुषार्थमाश्रित्य निबन्धो लेख्यः।

(b) उपनयनसंस्कारस्य स्वरूपं महत्त्वं च प्रतिपाद्यताम्।

(c) वर्णव्यवस्थायाः वैशिष्ट्यं निरूप्यताम्।

(d) बौद्धदर्शनानुसारं अनात्मवादं विविच्यताम्।

(e) प्राचीन-भारते वास्तुविज्ञानमधिकृत्य निबन्धो विरचनीयः।

6. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) सांख्यदर्शनानुसारं कैवल्यसिद्धान्तस्य चर्चां कुरुत। 20

Discuss the theory of 'Kaivalya' according to Sāṁkhya Philosophy.

(b) शाङ्करवेदान्तानुसारं मोक्षस्वरूपं प्रतिपाद्यताम्। 15

Explain the concept of 'Mokṣa' according to Śāṅkara-vedānta.

(c) बौद्धदर्शनस्य सौतान्त्रिकसम्प्रदायं विविच्यताम्। 15

Describe the Sautāntrika School of Buddhist Philosophy.

7. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितं स्थितप्रज्ञलक्षणं निरूप्यताम्। 20

Explain the characteristics of 'Sthitaprajña' according to 'Śrīmadbhagavadgītā'.

(b) जैनदर्शनानुसारं 'स्याद्वाद' इति विषयमाश्रित्य निबन्धो लेख्यः। 15

Write an essay on 'Syādvāda' as propagated in Jaina Philosophy.

(c) वैशेषिकदर्शनाभिमतस्य प्रामाण्यवादस्य समीक्षा कार्या। 15

Examine critically 'Prāmāṇyavāda' in accordance with the Vaiśeṣika Philosophy.

8. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः —

Answer all of the following (to be written in Sanskrit language) :

(a) अधोलिखित-सन्दर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्या **स्वेन संस्कृतेन** दीयताम्। प्रत्येकमुत्तरं *3-4* पंक्तिभिः भवेत्— 5×5=25

वास्तविकं भारतवर्षं नगरापेक्षया ग्रामेष्वेव निवसति। स्वातन्त्र्यस्यावश्यकतापि तेभ्य एवास्तीति विज्ञाय ग्रामीणानामावश्यकतां मनोभावप्रवृत्तिश्च ज्ञातुं महात्मा-गान्धीरपि निवास-वेषभोजनादिभिर्ग्रामीण एव संवृत्तः। यन्त्रालयानां प्रचारेण समुत्पन्नानां कार्याभाव-कृत्रिमता-दुराचार-आर्थिकशोषण-वर्ग संघर्षादीनामपसारणाय ग्रामोद्योगानां प्रसारमीहमानेनानेन ग्रामोद्योगसङ्घोऽपि संस्थापितः। इत्थं तर्कुयन्त्र-गृहोद्योग-ग्रामोद्योगादि-वैयक्तिकोद्योगानां विकासेन आर्थिकसमस्यायाः सुधारोऽपि कर्तुं शक्यते। आङ्गलानां वैभववृद्धिमूलं मुख्यतया वस्त्रवाणिज्यमेवास्ति, एतदर्थमेव तैर्विश्वस्य महान् भूभागः स्वायत्तीकृतः। अतस्तेषां वाणिज्यविनाशाय महात्मा विदेशीय-वस्तु-बहिष्कारं खादीप्रचारञ्च कुर्वन्नास्ते। अयं धर्माद् राजनीतिं पृथक् न मन्यते। गान्धिवादस्य अहिंसा सत्यञ्चेति द्वावेव आधारभूतौ सिद्धान्तौ विद्येते। शान्तिमयसाधनैः सहयोगेन सामञ्जस्येन च सर्वासां समस्यानां पूर्तिश्चिकीर्षति। विश्वेषां स्वाधीनतासमर्थकोऽयं वादः सत्ताधारिणां विनाशापेक्षया तान् संरक्षकत्वेन स्वीकरोति।

(i) महात्मा-गान्धिना ग्रामोद्योगसङ्घः किमर्थं संस्थापितः?

(ii) विदेशीय-वस्तु-बहिष्कारस्य प्रयोजनं किमासीत्?

(iii) गान्धी किं कारणमाश्रित्य ग्रामीण एव संवृत्तः?

(iv) गान्धिवादस्य कानि वैशिष्ट्यानि?

(v) सर्वासां समस्यानां पूर्तिः कथं भवितुमर्हति?

(b) अधोलिखितं सन्दर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानाम् उत्तरं देवनागरीलिप्या **स्वेन संस्कृतेन** दीयताम्। प्रत्येकम् उत्तरं *3-4* पंक्तिभिः भवेत्— 5×5=25

विश्वधर्मसम्मेलने प्रथमदिने स्वामी विवेकानन्दः पञ्चदशनिमेषान् यावदेव भाषणम् अकरोत्, तावता एव सः जगद्विख्यातः जातः। भाषणकरणात् पूर्वं सः आसीत् कश्चित् अनामधेयः। परं तस्य भाषणस्य अनन्तरं तु सर्वासु अपि वृत्तपत्रिकासु तस्य एव भावचित्रं विराजते स्म। सर्वेषां मुखेऽपि तस्य एव नाम। भाषणानन्तरं स्वामिनः करांशुकस्य

अश्वलस्य स्पर्शार्थं सहस्रशः महिलाः अहमहमिकया अग्रे आगताः। तत् दृष्ट्वा काचित् ज्येष्ठा महिला अवदत्— ''वत्स, भवता अत्र यदि जयः प्राप्येत तर्हि निश्चयेन भवान् देवपुत्रः एव'' इति। कोट्यधीशाः स्वगृहं प्रति स्वामिनः निमन्त्रणाय स्पर्धमानाः आसन्। प्रासादसदृशानि गृहाणि हंसतूलिकातल्पादयः च तं प्रतीक्षन्ते स्म किन्तु सः ततः लेशमात्रेणापि विचलितः न जातः। जनानां निन्दापात्रतां गतेन तेन यथा नैराश्यं नानुभूतं तथा अभूतपूर्वं सत्कारं प्राप्तवता अपि तेन आत्मविस्मृतिः न प्राप्ता। स्तुतिनिन्दयोः समत्वं तेन रक्षितम्। गर्विष्ठान् पाश्चात्त्यदेशान् प्रति स्वस्य योग्यतमं पुत्रमेव दूतरूपेण प्रेषयन्ती भारतमाता तेन गौरवान्विता जाता।

(i) स्वामी विवेकानन्दः कथं जगद्विख्यातः जातः?

(ii) कस्याश्चित् ज्येष्ठायाः प्रतिक्रिया स्वामिनं विषये काऽऽसीत्?

(iii) भाषणानन्तरं कीदृशं परिवर्तनं तत्र दृश्यते स्म?

(iv) स्तुतिनिन्दयोः समत्वं विवेकानन्देन कथं रक्षितम्?

(v) भारतमाता किमर्थं गौरवान्विता जाता?

★ ★ ★